

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.44>

ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ДОГОВОРІВ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Густєлев П.О.,

аспірант,

*кафедра адміністративного права інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін,*

*Київський університет інтелектуальної власності і права
НУ «ОЮА»*

Густєлев П.О. Значення міжнародних економічних договорів у правовому регулюванні зовнішньоекономічної діяльності.

Вказується, зовнішньоекономічна діяльність – важливий вид економічної діяльності на міжнародному рівні та пріоритетний напрям політики нашої держави, що створює засади для розвитку торговельних відносин і сприятливого інвестиційного клімату в Україні. Вона включає в себе зовнішню торгівлю товарами, послугами, певними видами робіт, а також об'єктами інтелектуальної власності. Будь-яка комерційна діяльність на зовнішньому ринку суттєво відрізняється від подібної діяльності всередині країни. Зокрема, в ЗЕД задіяні провідні галузі економіки, беруть участь державні органи, певний ряд окремих економічних суб'єктів, посередницькі організації, а також зарубіжні організації з торговельно-економічних питань, які в сукупності утворюють зовнішньоекономічний комплекс України.

Відзначається, держава безпосередньо здійснює регулюючий вплив на процеси, що відбуваються у зовнішньоекономічній сфері. Ефективність державного регулювання ЗЕД залежить від багатьох чинників, проте головним важелем у цьому є те, що регулюючий вплив держави має відповідати природі зовнішньоекономічної діяльності, характеру та змісту завдань, які вона виконує на конкретному етапі розвитку економіки України. У сучасних умовах інтеграції України у світову і європейську економічну систему стан нормативно-правового забезпечення ЗЕД та її регулювання державою набуває особливого значення. Так само, як і питання необхідності реформування системи ЗЕД для створення більш гнучких умов розвитку загальноекономічної ситуації в країні та плідного розвитку міжнародних зв'язків з виходом на світовий ринок.

Акцентується увага, важливою умовою розвитку економіки кожної країни є здійснення учасниками національного ринку зовнішньоекономічної діяльності. У тематиці статті досліджуються міжнародні економічні договори та їх значення в правовому регулюванні зовнішньоекономічної діяльності, урахуванням існуючих наукових праць визначено поняття та види міжнародних економічних договорів.

Ключові слова: міжнародний договір, контракт, зовнішньоекономічна діяльність.

Gustelev P.O. The importance of international economic agreements in the legal regulation of foreign economic activity.

Foreign economic activity is an important type of economic activity at the international level and a priority direction of our state's policy, which creates the foundations for the development of trade relations and a favorable investment climate in Ukraine. It includes foreign trade in goods, services, certain types of works, as well as objects of intellectual property. Any commercial activity on the foreign market is significantly different from similar activity within the country. In particular, leading sectors of the economy are involved in the FED, state bodies, a certain number of individual economic entities, intermediary organizations, as well as foreign organizations on trade and economic issues, which collectively form the foreign economic complex of Ukraine, participate.

The state directly exerts a regulatory influence on the processes taking place in the foreign economic sphere. The effectiveness of state regulation of foreign exchange depends on many factors, but the

main lever in this is that the regulatory influence of the state must correspond to the nature of foreign economic activity, the nature and content of the tasks it performs at a specific stage of the development of the economy of Ukraine. In the current conditions of Ukraine's integration into the world and European economic system, the state of regulatory and legal support of foreign trade and its regulation by the state acquires special importance. As well as the issue of the need to reform the foreign exchange system in order to create more flexible conditions for the development of the general economic situation in the country and the fruitful development of international relations with access to the world market.

An important condition for the development of the economy of each country is the implementation of foreign economic activities by the participants of the national market. The topic of my article examines international economic agreements and their significance in the legal regulation of foreign economic activity, taking into account the existing scientific works, the concepts and types of international economic agreements are defined.

Key words: international agreement, contract, foreign economic activity.

Постановка проблеми. Сучасна глобалізація сприяє збільшенню кількості суб'єктів міжнародної економіки, активізації їхньої співпраці, значному посиленню конкуренції між ними. В таких умовах проблема етичності міжнародного бізнесу набуває особливої актуальності. Запорукою цивілізованого, сучасного бізнесу та зумовлених ним міжнародних економічних відносин є дотримання відповідної нормативно-законодавчої бази. У зв'язку з цим дослідження етичних аспектів правової бази міжнародних економічних відносин має значний науковий і практичний інтерес.

Зовнішньоекономічні відносини становлять предмет зовнішньоекономічної діяльності, яка спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права, дані відносини, потребують врегулювання, що здійснюється за допомогою комплексу передбачених заходів та методів. Міжнародний рівень правового регулювання зовнішньоекономічних відносин формують норми різних напрямів, які охоплюють торговельні, трудові, виробничі, фінансові та інші правовідносини. Ці норми віднаходять своє формування в межах функціональної діяльності міжнародних організацій і отримують відповідну потенційну перспективу інтегрування до норм національних правових систем. Взаємозумовленість таких процесів створює необхідність теоретичного дослідження окремих груп норм, що формуються в межах міжнародних організацій, та їх співвідношення з національним законодавством України.

Метою статті є дослідження міжнародних економічних договорів в правовому регулюванні зовнішньоекономічної діяльності та їх значення.

Виклад основного матеріалу. Специфіка міжнародних економічних договорів не завжди враховується у наукових дослідженнях. Наприклад, І.І. Дахно визначає міжнародний економічний договір як добровільну угоду між двома або більшою кількістю суб'єктів міжнародного права, відповідно до якої встановлюються, змінюються чи припиняються їх взаємні права та обов'язки. Однак це визначення не містить предмета регулювання саме міжнародних економічних договорів. Більш привабливим виглядає визначення В.Ф. Опришко, який визначає міжнародні економічні договори як добровільно укладені між державами рівноправні угоди економічного характеру, у яких закріплюються норми та принципи, що регулюють міжнародні економічні відносини. Удосконалюючи це визначення, варто зауважити, що стороною міжнародного економічного договору можуть виступати не лише держави, а й наднаціональні утворення. Наприклад, сторонами Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом (далі – ЄС) виступають не лише Україна, 28 держав-членів ЄС, а й сам ЄС як окремий суб'єкт та Європейське співтовариство з атомної енергії. Підлягає уточненню й позиція В.Ф. Опришко в частині того, що міжнародні економічні договори є рівноправними угодами, адже історія міжнародного права дозволяє стверджувати про наявність так званих нерівноправних договорів (у тому числі економічного характеру), до яких, наприклад, відносять так звані договори Ансей, що були підписані 1858 р. між японським сьогунатом Токугава та п'ятьма західними державами (США, Голландією, Росією, Великобританією та Францією), які мали значні торговельні переваги для західних країн та обмеження для Японії.

Окреме вживання термінів «договір» і «контракт» зафіксовано в міжнародній діловій практиці. В англійських країнах і між іноземними контрагентами, що обирають англійську як мову зов-

нішньоекономічних зв'язків, застосовують термін «contract». Відповідно до англо-українського словника, цей термін перекладається як «контракт», «договір». Термін «contract» зустрічається в Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року (United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods) та інших міжнародних актах, що регулюють міжнародні приватні відносини, як правило, у сфері здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Натомість згідно з Віденською конвенцією про право міжнародних договорів 1969 року в значенні поняття «договір» вживають слово «treaty» (Vienna Convention on the Law of Treaties).

Вітчизняні науковці досліджували дефініції «зовнішньоекономічний договір» і «контракт». Так, В. Кисіль використовує поняття «зовнішньоекономічний контракт» у широкому розумінні як угоду, що укладається приватними особами з різних держав. Утім, дослідник вважає «зовнішньоторговельний договір (угоду)» домовленістю між суб'єктами господарської діяльності за умови, коли хоча б один із них є іноземним громадянином або іноземною юридичною особою, предметом якої є купівля-продаж товарів, підряд або комісія. А. Ключник використовує форму «зовнішньоторговельний контракт», не виокремлюючи юридичну різницю між договором і контрактом. Він зазначає, що «контракт» застосовують переважно в зовнішній сфері. В. Саксонов розглядає правові особливості зовнішньоекономічного договору і контракту як терміни-синоніми В. Мілаш для аналізу зовнішньоекономічної діяльності в своїй роботі вживає поняття «зовнішньоекономічний договір». В економічній енциклопедії визначено, що зовнішньоекономічний контракт – це «докладно розроблений суб'єктами зовнішньої торгівлі економічний і правовий документ, що регламентує організаційно технічні, економічні та адміністративно-управлінські відносини під час здійснення купівлі-продажу товарів і послуг на зовнішньому ринку», а також, що кваліфікуючою ознакою поняття зовнішньоекономічного підрядного контракту так само є документ, складений суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності У національному законодавстві для застосування термінів «зовнішньоекономічний договір» і «контракт» зустрічаються різні підходи.

Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року на всій території України введено воєнний стан. Цей Указ набрав чинності одночасно з набранням чинності Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні».

Суттєве ускладнення, а іноді і повна неможливість особистих зустрічей для підписання контрактів, як і деякі труднощі у роботі пошти та кур'єрських сервісів, не мають стати перешкодою для їх укладення. Для більшості підприємств електронний документообіг став незамінною частиною роботи, особливо за останні роки пандемії. Безліч сервісів дають таку можливість просто та безпечно. Крім того, міжнародні звичаї комерції значно лояльніші до форм укладення контрактів, в тому числі і міжнародних. Досягти згоди щодо всіх істотних умов угоди можна буквально на серветці. Стаття 2.1. Принципів міжнародних комерційних договорів (принципів УНІДРУА (UNIDROIT) регламентує, що договір може бути укладено шляхом акцепту оферти чи в результаті поведінки сторін, яка в достатній мірі свідчить про згоду. До речі, найпопулярніша в Україні письмова форма договору за тими ж Принципами визначається як будь-який вид повідомлення, який зберігає запис інформації, яка міститься в ньому, та може бути відтворена у візуальному вигляді. А тому фактично навіть обмін електронними повідомленнями, в яких сторони узгодять істотні умови контракту є достатніми для його укладення. Проте все ж таки викладати зміст договорів, виконання яких дещо відкладено в часі, в класичній формі єдиного документу. Це дозволить уникнути складнощів з контролюючими органами в Україні, діяльність та взаємодія з якими може бути ускладнена в умовах особливого періоду. А підписання контрактів за допомогою електронного цифрового підпису суттєво знизить вірогідність подальших спорів щодо факту їх укладення.

Укладання зовнішньоекономічного договору (контракту) – це найважливіший елемент зовнішньоекономічної операції, це залежить від того, що саме контракт регламентує умови зовнішньоекономічної операції, її права і обов'язки сторін, а також їх відповідальність в разі невиконання договірних умов. Положення про укладення, істотних умов і форми договору визначені статтями 638–647 Цивільного кодексу України. Зовнішньоекономічний договір (контракт) укладається суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або його представником у простій письмовій або в електронній формі, якщо інше не передбачено міжнародним договором України чи законом. У разі експорту послуг (крім транспортних) зовнішньоекономічний договір (контракт) може укла-

датися шляхом прийняття публічної пропозиції про угоду (оферти) або шляхом обміну електронними повідомленнями, або в інший спосіб, зокрема шляхом виставлення рахунка (інвойсу), у тому числі в електронному вигляді, за надані послуги (ч. 2 ст. 6 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»).

Ч. 3 ст. 31 Закону України «Про міжнародне приватне право» встановлює, що зовнішньоекономічний договір, якщо хоча б однією стороною є громадянин України або юридична особа України, укладається у формі, передбаченій законом, незалежно від місця його укладення, якщо інше не встановлено міжнародним договором України.

Звертаю увагу також на судову практику, а саме на ухвалу Господарського суду Одеської області від «14» травня 2020 р. м. Одеса Справа № 916/1285/20, 12.05.2020 р. де товариство з обмеженою відповідальністю «НЕВЕЛЬ звернулось до Господарського суду Одеської області із заявою про вжиття запобіжних заходів до SPIKE TRADE AG (СПАЙК ТРЕЙД АГ); TRANS TRADE RK SA (ТРАНС ТРЕЙД РК СА); товариство з обмеженою відповідальністю «ТРАНССЕРВІС 2008», в якій заявник просить суд:

- накласти арешт на майно – «кукурудза 3-го класу, не ГМО, походження з України, 2019 року врожаю, насипом, у кількості 489,200 метричних тон», яке належить та передано SPIKE TRADE AG (СПАЙК ТРЕЙД АГ) та знаходиться на складах ТОВ «ТРАНССЕРВІС 2008» та/або на території ДП «МТП «Чорноморськ» та /або на судні, яке знаходиться в акваторії морського порту Чорноморськ;

- заборонити компанії SPIKE TRADE AG (місцезнаходження: Haldenstrasse 5, 6340 Baar, Switzerland), дії щодо розпорядженням майном – «кукурудза 3-го класу, не ГМО, походження з України, 2019 року врожаю, насипом, у кількості 489,200 метричних тон»;

- заборонити TRANS TRADE RK SA (місцезнаходження: rue Francois-Versonnex 11, 1207 Geneve, Switzerland), ТОВ «ТРАНССЕРВІС 2008» (код ЄДРПОУ 35818770, місцезнаходження: 67840, Одеська обл., Овідіопольський р-н, с. Молодіжне, вул. Залізнична, буд. 3) та будь-яким іншим особам, у володінні яких знаходиться майно, вчиняти дії щодо навантаження, розвантаження, перевантаження, переміщення (транспортування) та/або переоформлення на інших покладавців майна, та/або вчиняти інші дії щодо товару;

- заборонити Одеській митниці Держмитслужби (її структурним підрозділам), ТОВ «Тервіон Сервіс» (код ЄДРПОУ 42471563, місцезнаходження: 68001, Одеська область, м. Чорноморськ, вул. Шевченка, буд. 7А) або іншому митному брокеру, проводити митне оформлення товару – «кукурудза 3-го класу, не ГМО, походження з України, 2019 року врожаю, насипом, у кількості 489,200 метричних тон» на підставі контракту № P200310-FC-1, укладеного 10.03.2020 між ТОВ «НЕВЕЛЬ» та SPIKE TRADE AG.

В обґрунтування заяви, ТОВ «НЕВЕЛЬ» посилається на те, що має вимогу до іноземної компанії Spike Trade AG, яка виникла на підставі контракту №P200310-FC-1 від 10.03.2020р., укладеного між ТОВ «НЕВЕЛЬ» (Продавець) та Spike Trade AG (Покупець), та додаткової угоди № 1 від 06.04.2020р. до зазначеного контракту.

Згідно п. 1, 2 ч. 1 ст. 1, ч. 1 ст. 2 Закону України «Про міжнародне приватне право» для цілей цього Закону терміни вживаються в такому значенні: приватноправові відносини – відносини, які ґрунтуються на засадах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності, суб'єктами яких є фізичні та юридичні особи; іноземний елемент – ознака, яка характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом, та виявляється в одній або кількох з таких форм: хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою; об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави; юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави. Цей Закон застосовується до таких питань, що виникають у сфері приватноправових відносин з іноземним елементом: визначення застосовуваного права; процесуальна правоздатність і дієздатність іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб; підсудність судам України справ з іноземним елементом; виконання судових доручень; визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів.

Відповідно до ч. 1 ст. 75 Закону України «Про міжнародне приватне право» підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження у справі, незважаючи на те, що в ході провадження у справі підстави для такої підсудності відпали або змінилися, крім випадків, передбачених у статті 76 цього Закону.

Як визначено у ч. 1 ст. 76 Закону України «Про міжнародне приватне право», суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом у таких випадках: якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України, крім випадків, передбачених у статті 77 цього Закону; якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, або знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи – відповідача; у справах про відшкодування шкоди, якщо її було завдано на території України; якщо у справі про сплату аліментів або про встановлення батьківства позивач має місце проживання в Україні; якщо у справі про відшкодування шкоди позивач – фізична особа має місце проживання в Україні або юридична особа – відповідач – місцезнаходження в Україні; якщо у справі про спадщину спадкодавця у момент смерті був громадянином України або мав в Україні останнє місце проживання; дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України; якщо у справі про визнання безвісно відсутнім або оголошення померлим особа мала останнє відоме місце проживання на території України; якщо справа окремого провадження стосується особистого статусу або дієздатності громадянина України; якщо справа проти громадянина України, який за кордоном діє як дипломатичний агент або з інших підстав має імунітет від місцевої юрисдикції, відповідно до міжнародного договору не може бути порушена за кордоном; якщо у справі про банкрутство боржник має місце основних інтересів або основної підприємницької діяльності на території України; в інших випадках, визначених законом України та міжнародним договором України.

Як зазначає у заяві про вжиття заходів забезпечення позову заявник, за контрактом № P200310-FC-1 від 10.03.2020 р. Spike Trade AG набув у власність від ТОВ «НЕВЕЛЬ» товар – зерно кукурудзи 3-го класу, не ГМО, 2019 року врожаю, насипом, у кількості 2 000,000 метричних тонн за контрактами № P200310-FC-1 від 10.03.2020 р., який на даний час перебуває в ДП «Морський торгівельний порт «Чорноморськ» (місце виконання контракту).

З огляду на те, що вказаний товар на даний час перебуває на території України, дана заява про вжиття заходів забезпечення позову підсудна Господарському суду Одеської області.

Приймаючи до уваги вищевикладене, суд зазначає, що заявником не надано жодного належного та допустимого доказу на підтвердження свого припущення, що нежиття заходів забезпечення позову істотно ускладнить або взагалі унеможливить виконання рішення суду, ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав, інтересів ТОВ «НЕВЕЛЬ», за захистом яких заявник має намір звернутися до суду. За таких обставин, господарський суд вважає заяву ТОВ «НЕВЕЛЬ» про вжиття заходів забезпечення позову необґрунтованою, у зв'язку з чим така заява не підлягає задоволенню.

Висновки. Опрацьовуючи дану тематику, варто дати визначення зовнішньоекономічного контракту – це «докладно розроблений суб'єктами зовнішньої торгівлі економічний та правовий документ, що регламентує організаційно технічні, економічні та адміністративно-управлінські відносини під час здійснення купівлі-продажу товарів і послуг на зовнішньому ринку. Стосовно процедури укладення та підписання, то на сьогодні дещо ускладнена ця процедура, що пов'язано із запровадженням воєнним станом на території України, тому варто працювати над удосконаленням даного питання, розробкою новітніх методик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_0031.
2. Міжнародне приватне право: Навч. посіб. / за редакцією В.М. Гайворонського, В.П. Жущмана. К.: Юрінком Інтер, 2015. 366 с.
3. Фединяк Г.С. Міжнародне приватне право (у запитаннях та відповідях): навч. посіб. К.: Атіка, 2000. 336 с.
4. Конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів 1974 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_002.
5. Інкотермс 2010 Правила ICC для використання торгівельних термінів в національній та міжнародній торгівлі URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/988_007.
6. Гребельник О.П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2015. 696 с.

7. Грущинська Н.М. Зовнішньоторговельні операції: *навчальний посібник*. К.: КСУ, 2006. 382 с.
8. Кисіль В.І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації. К.: Україна, 2015. 480 с.
9. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <http://www.rada.gov.ua/>.
10. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
11. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <http://www.rada.gov.ua/>.
12. Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів): Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції від 06.09.2001 р. № 201 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
13. Баймуратов М.О., Львова Є.О., Бабін Б.В. Міжнародний економічний правопорядок: актуальні питання правового регулювання: *монографія*. Суми: Університетська книга, 2011. 260 с.
14. Дахно І.І. Міжнародне економічне право. 3-тє вид. перероб. і доповн. *Навчальний посібник*. К.: Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
15. Дударець Д. В. Джерела міжнародного-правового регулювання інвестиційних відносин в Україні. *Судова апеляція*. 2016. № 2. С. 90–100.
16. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право та процес: *монографія*. К.: Парламентське вид-во, 2014. 517 с.
17. Посібник щодо механізму врегулювання суперечок у рамках Світової організації торгівлі, 2016. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=ukUA&id=84900995-569e-42ea-801a-619239997408&title=PosibnikSchodoMekhanizmuVregulivanniaSuperechokURamkakhSot>.
18. Савчук К.О., Мельничук О.І. Міжнародний суд ООН як засіб мирного розв'язання міжнародних спорів. *Часопис Київського університету права*. 2013. Вип. 4. С. 341–347.
19. Чайковська В.В. Міжнародні економічні договори як джерела правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Альманах міжнародного права*. 2015. Вип. 7. С. 20–31.